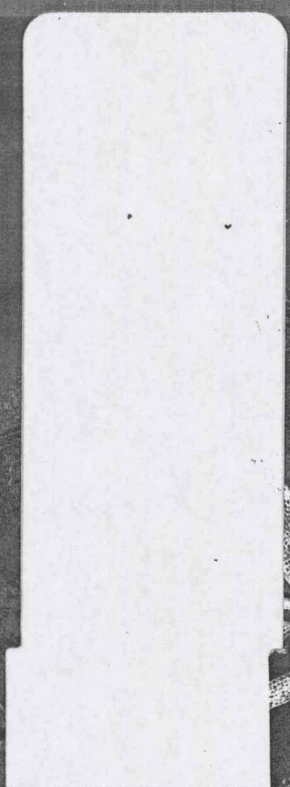
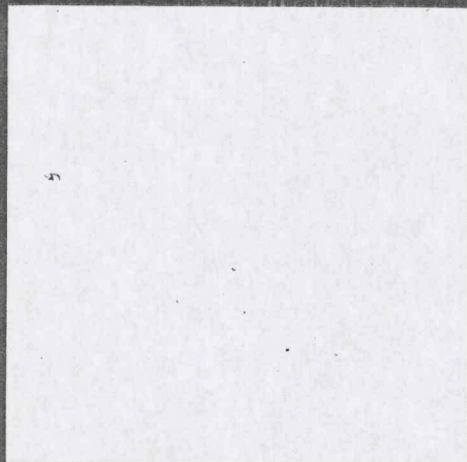

1.110526023003

RIJKSDIENST VOOR DE MONUMENTENZORG

id 216
C-2 2/2/2017

datum in procedure: 16 februari 2004

datum aanwijzing: 21 februari 2007

errata:

TOELICHTING

bij het besluit tot aanwijzing van
het beschermd dorpsgezicht **Dennenoord**
gemeente Tynaarlo (Drenthe)
ex artikel 35 Monumentenwet 1988

Foto: hoofdgebouw van Dennenoord

TYNAARLO, DENNENOORD

De staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer zijn bevoegd om gezamenlijk beschermde stads- en dorpsgezichten aan te wijzen. Het rechtsgevolg van de aanwijzing is dat de gemeenteraad ter bescherming van een stads- of dorpsgezicht een bestemmingsplan, als bedoeld in de Wet op de Ruimtelijke Ordening, vast moet stellen. In die zin kan de aanwijzing tevens een stimulans betekenen voor een te voeren ruimtelijk kwaliteitsbeleid.

In totaal zijn er in Nederland meer dan 300 beschermde stads- en dorpsgezichten met een geschiedenis die teruggaat tot vóór het jaar 1850. In het kader van het Monumenten Inventarisatie Project is ook de stedenbouw uit de periode 1850-1940 landelijk geïnventariseerd. Het besluit tot aanwijzing van Dennenoord te Tynaarlo als beschermd dorpsgezicht vloeit voort uit deze inventarisatie.

ONTSTAAN EN ONTWIKKELING

In 1895 is gestart met de bouw van het gesloten psychiatrische ziekenhuis (inrichting) op gereformeerde grondslag Dennenoord, in opdracht van de Vereniging tot Christelijke Verzorging van geestes- en zenuwziekten. Omdat een bosrijke omgeving geacht werd een heilzame werking te hebben op de verschillende categorieën van verpleegden, werd gekozen voor een paviljoenenstelsel in een parkachtige aanleg.

Ten zuiden van de Stationsweg werden in eerste instantie het hoofdpaviljoen, de directeurswoning, de watertoren en de kerk gebouwd. De gebouwen werden in een los verband gegroepeerd in een royale tuinaanleg. Dit was het begin van een bebouwingstraditie van vrijstaande paviljoenen. Ook het in eerste instantie massaal overkomende hoofdgebouw heeft een paviljoenachtige geleiding van volumes, die onderling zijn verbonden door vleugels. Deze paviljoenachtige opzet, die tot resultaat heeft dat het terrein de sfeer van een campus uitademt, was tot op vrij recente datum richtinggevend voor verdere uitbreidingen van de inrichting (zie de bijbehorende kaarten rond 1900).

Naast het hoofdgebouw en de watertoren zijn in tijdsvolgorde tot stand gekomen (zie kaart 4):

- rond de eeuwwisseling: een dienst-/poortwoning (E 8), het economiegebouw (E 43, in de jaren dertig verbouwd) en paviljoen Randwijk (E 16);
- in de jaren tien van de 20^e eeuw: de Ontmoetingskerk (E 37, in de jaren dertig verbouwd), de directiewoning Het Witte Huis in Art Nouveau-stijl (E 3), de dienstwoning De Wingerd (E 46) en enkele dienstgebouwen;
- rond 1930: de woningen De Aanloop (E 12) en Het uitzicht (E 10);
- in de jaren dertig van de 20^e eeuw: de paviljoenen Zonneheuvel (E 19), Vredestein (E 20), Veldzicht (E 31) en Parkzicht (E 33), een wasserij, een slagerij/worstmakerij, een transformatorhuis en een pompgebouw. Al deze objecten zijn gebouwd in de traditionalistische stijl van het interbellum.

In de jaren dertig is de inrichting ook ten noorden van de Stationsweg uitgebreid met het Noordersanatorium en een bijbehorende directeurswoning. Beide objecten zijn gebouwd in 1935 naar ontwerp van de Groninger architect E. Reitsma en hebben een tuinaanleg naar ontwerp van J. Vroom. Ook na 1940 is Dennenoord verder uitgebreid met paviljoenachtige bebouwing binnen de grenzen van het park. Opvallend zijn enkele paviljoenen uit de jaren vijftig.

HUIDIG RUIMTELIJK KARAKTER

De aanleg waarin de inrichtingsbebouwing is opgenomen, beslaat ongeveer 100 hectare. De parkachtige aanleg rond de oudste kern bepaalt de ruimtelijke hoofdstructuur. Deze bestaat uit groenpartijen in een landschappelijke opzet, met monumentale solitaires, vijfverpartijen en (herten)weides, waarmee coulissen met doorkijken zijn gecreëerd. In deze landschappelijke opzet zijn in onderling los verband de verschillende gebouwen en paviljoenen opgenomen. In het oosten wordt de parkaanleg begrensd door een keienpad en een monumentale beukenlaan, in het westen door een even monumentale eikenlaan.

Het noordelijk deel, maar ten zuiden van de Stationsweg, heeft een meer lineaire opzet, met een groepering van gebouwen aan de Hoofdlaan. De vrij jonge, losstaande bebouwing aan de westzijde van deze laan (jaren zeventig/tachtig van de 20e eeuw) telt drie lagen. De oudere paviljoenbebouwing uit de jaren dertig, eveneens vrijstaand, heeft doorgaans drie lagen met een kap. De meest recente bebouwing aan de westzijde van het gebied, is niet meer in de vorm van paviljoenen gerealiseerd, maar als geschakelde eenheden en telt slechts één bouwlaag, in sommige gevallen met een kap.

Het groene karakter (zie kaart huidige groenstructuur) sluit goed aan bij de bijzondere esdorpstructuur van Zuidlaren. Het opvallend grote aantal brinken, ontstaan door de parallel lopende beekdalen in langgerekte vorm met essen, geeft het dorp Zuidlaren een vergelijkbaar groen en open, sinds 1969 beschermd, gezicht. Daarnaast maakt een aantal zichtassen deel uit van de ruimtelijke opzet.

Het gebied ten noorden van de Stationsweg heeft een eigen, van de parkaanleg afwijkende ruimtelijke karakteristiek, waarin het Noordersanatorium met de ervoor gelegen tuinaanleg en het bosgebied erachter, de centrale plaats inneemt. Dit geheel, gebouwen en aanleg, is bovendien als monument beschermd.

NADERE TYPERING TE BESCHERMEN WAARDEN

De campusgedachte, gebaseerd op losstaande paviljoenen in een parkachtige omgeving, is goed bewaard gebleven. Deze ruimtelijke kwaliteit is eveneens een kenmerk van de verpleegkundige uitgangspunten van Dennenoord. Als zodanig is Dennenoord een exemplarisch en goed herkenbaar voorbeeld van een kenmerkende cultuur- en sociaal-historische ontwikkeling in de jongere Nederlandse stedenbouw en bouwkunst.

Stedenbouwkundige en architectuurhistorische waarden

Het te beschermen gebied heeft het karakter van een campus die uit een landschappelijke parkaanleg bestaat, waarin losse paviljoenen zijn opgenomen. De nucleus van de campus wordt gevormd door de oudste bebouwing van het terrein.

De paviljoenen en overige bebouwing zijn goed herkenbare voorbeelden van architectuurhistorische ontwikkelingen in de jongere Nederlandse bouwkunst. Beide gebouwen van het Noordersanatorium hebben een dermate grote cultuur-, architectuurhistorische en stedenbouwkundige waarde, dat deze reeds op de rijksmonumentenlijst staan.

In het kader van het MSP zijn het hoofdgebouw (E 6) en de watertoren (E 42) aangewezen als rijksmonument.

De volgende panden zijn geplaatst op de provinciale monumentenlijst:

- dienst-/poortwoning (E 8);
- kerk (E 37);
- directiewoning 'Het Witte Huis' (E 3);
- slagerij/worstmakerij (E 45);
- paviljoen Zonneheuvel (E 19);
- paviljoen Vredestein (E 20).

Historische waarde

De stedenbouwkundige opzet van Dennenoord heeft belangrijke cultuurhistorische waarde als representant van de ontwikkeling van de psychiatrische ziekenzorg. De parkaanleg is, naast stedenbouwkundig ontwerpmedium, tevens de neerslag van het psychiatrische ideeëngoed van rond de eeuwwisseling.

Gaafheid

Hoewel de campusgedachte goed is behouden, is de ruimtelijkheid door recente ontwikkelingen onder druk komen te staan. De aanleg van kleinschalige woonwijken op het terrein, voortvloeiend uit de laatste ontwikkelingen in de psychiatrische ziekenzorg, is gebaseerd op het stedenbouwkundig uitgangspunt van geschakelde laagbouweenheden.

In de toekomst zullen bovendien enkele van de MIP-panden hun oorspronkelijke functie verliezen (zie functiekaart). Sommige panden zullen als gevolg daarvan moeten wijken: de technische diensten E 24 en E 25, en de wasserij E 23. Paviljoen Veldzicht E 31 en paviljoen Parkzicht E 33 zijn reeds gesloopt en maken plaats voor nieuwbouw.

Zeldzaamheid

In Nederland zijn enkele inrichtingen voor ziekenzorg gesticht, die op dezelfde leest zijn geschoeid als Dennenoord. Sterk vergelijkbaar, om slechts een voorbeeld te noemen, is Brinkgreve in Deventer. In Dennenoord zijn echter het sterkst de oorspronkelijke uitgangspunten bewaard gebleven. Bovendien is de bebouwing in goede staat gebleven. De dorpskernachtige nucleus, die uit hoofdpaviljoen, kerk en watertoren bestaat, is uniek te noemen.

BEGRENZING

De begrenzing van het te beschermen dorpsgezicht is weergegeven op de bijgevoegde kaart. Het zwaartepunt wordt gevormd door het parkgebied ten zuiden van de Stationsweg, tussen de beide bomenlanen. De grofweg driehoekige uitstulping in het westen komt buiten bescherming te vallen. Hoewel de gebouwen gesticht zijn als voedselproductiebedrijf voor Dennenoord, maakt het terrein geen onderdeel uit van het landschappelijke ontwerp van Vroom.

Het terrein van het Noordersanatorium, noordelijk van de Stationsweg, is als onderdeel van de inrichting binnen de begrenzing gelegen, evenals het open gebied aan de overzijde van de weg, dat een belangrijke rol speelt in de landschappelijke karakteristiek.

De exacte begrenzing is weergegeven op de bijgevoegde kaart, MSP/11/02.

RECHTSGEVOLG VAN DE AANWIJZING

Ter effectivering van de aanwijzing van een beschermd stads- of dorpsgezicht moet ingevolge artikel 36 van de Monumentenwet 1988 een bestemmingsplan worden opgesteld. De toelichting op de aanwijzing kan daarbij voor wat het beschermingsbelang betreft als uitgangspunt dienen. Doel van de aanwijzing is de karakteristieke, met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te onderkennen als zwaarwegend belang bij de toekomstige ontwikkelingen binnen het gebied. De aanwijzing beoogt op die wijze een basis te bieden voor een ruimtelijke ontwikkeling die inspeelt op de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruikmaakt en daarop voortbouwt.

In het aanwijzingsbesluit is bepaald in welke mate de vigerende bestemmingsplannen aan het beschermingsvereiste voldoen.

BRONNEN

J.H. Furnée en J.H.G. Jonkman, *Het Noordersanatorium te Zuidlaren; geschiedenis en architectuur van een psychiatrisch monument*, Zuidlaren 1994.

Kaarten

1. Historische situatie (1900), Provincie Drenthe, z.j.
2. Groenstructuur (1900), Provincie Drenthe, z.j.
3. Huidige groenstructuur, Provincie Drenthe, z.j.
4. Functiekaart, Provincie Drenthe, z.j.

COLOFON

Uitgave: Rijksdienst voor de Monumentenzorg/Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten, Zeist 2007

Onderzoek en tekst:

Provincie Drenthe, drs. J. Kruiger

Begrenzingskaart: RDMZ/RACM, drs. H.C. de Groot

Foto omslag: gemeente Tynaarlo

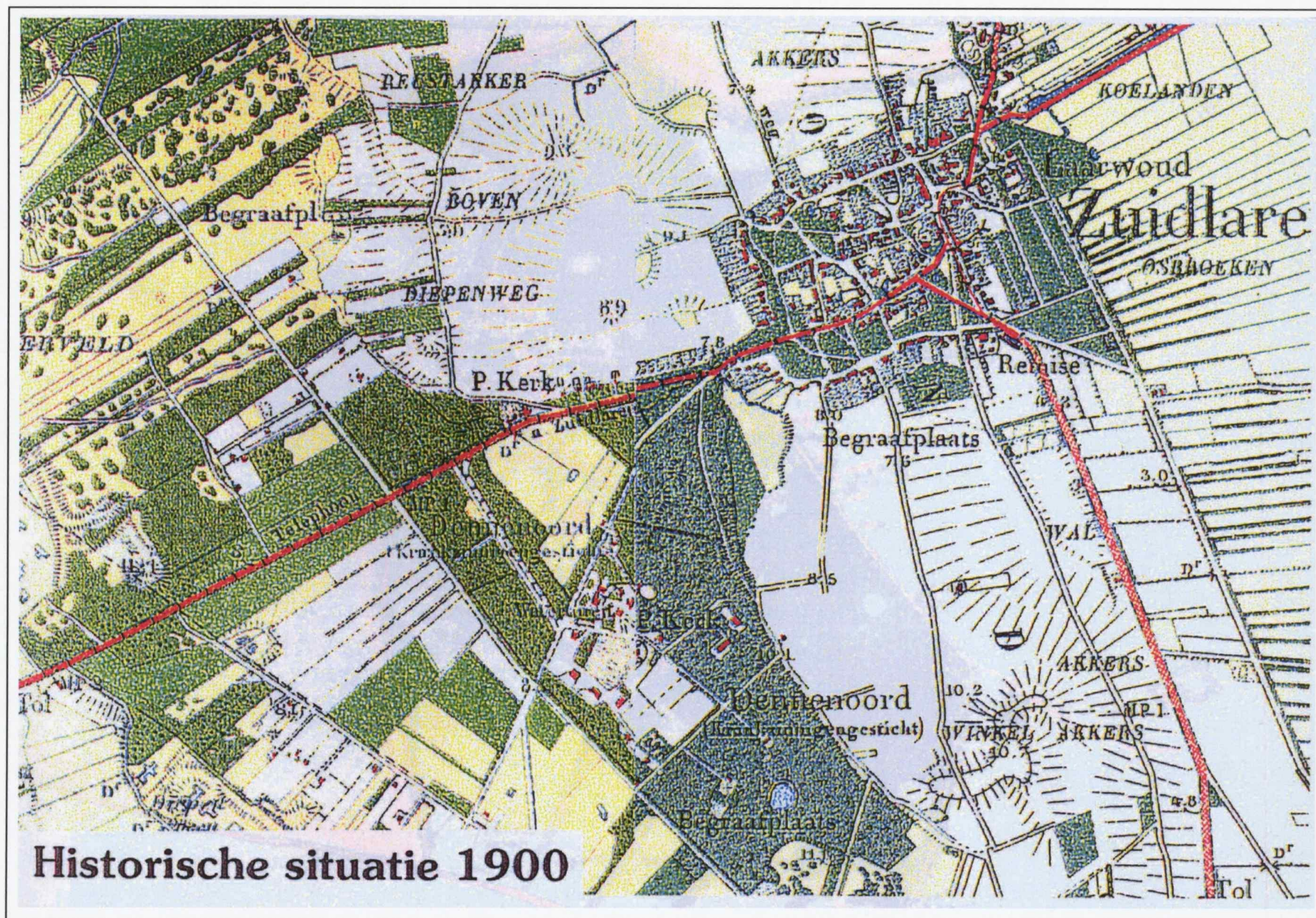
Redactie: RDMZ/RACM, drs. E.B. Manuel

PRODUCTIE

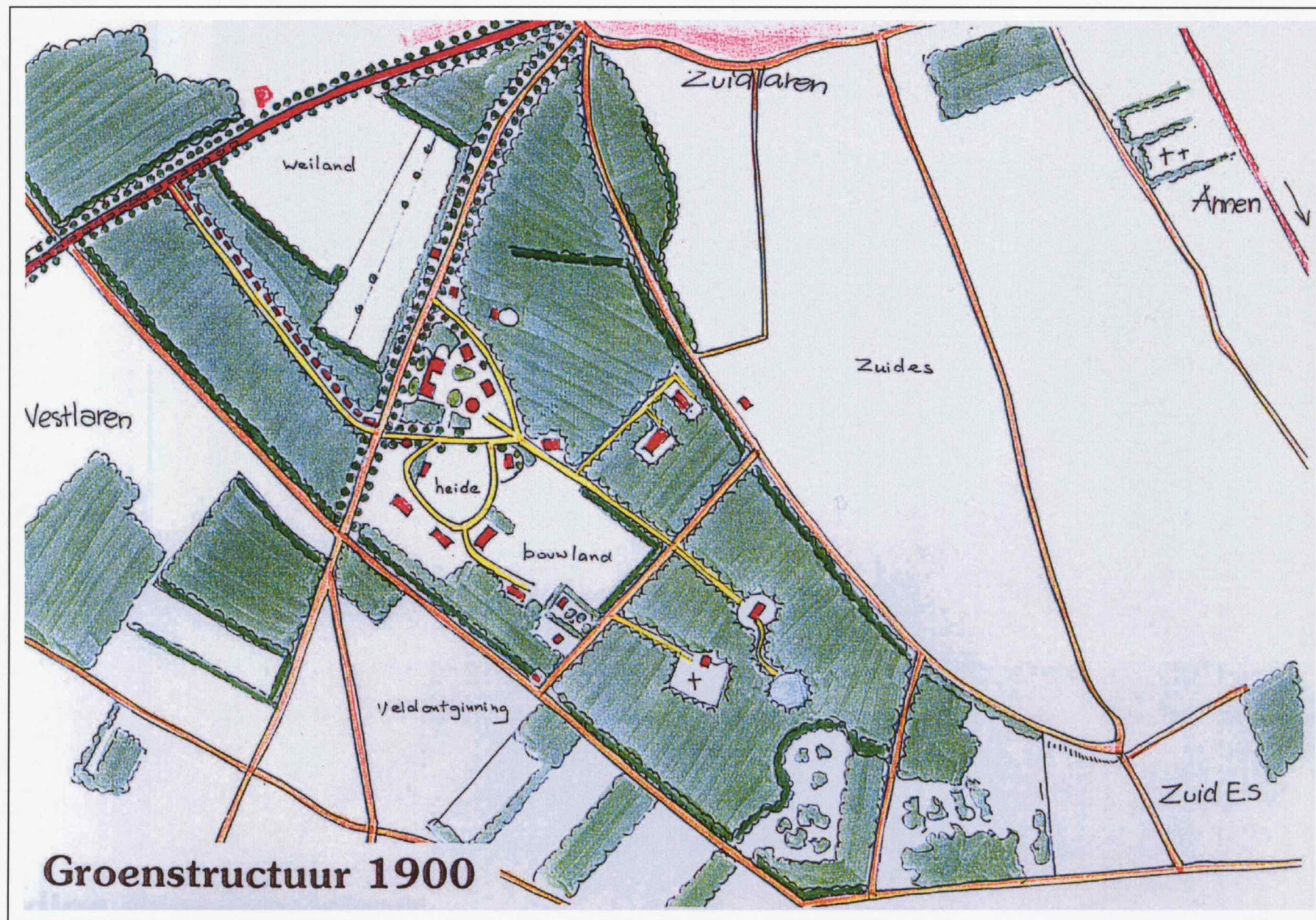
RDMZ/RACM/Drukkerij Kerckebosch bv, Zeist

BIJLAGEN

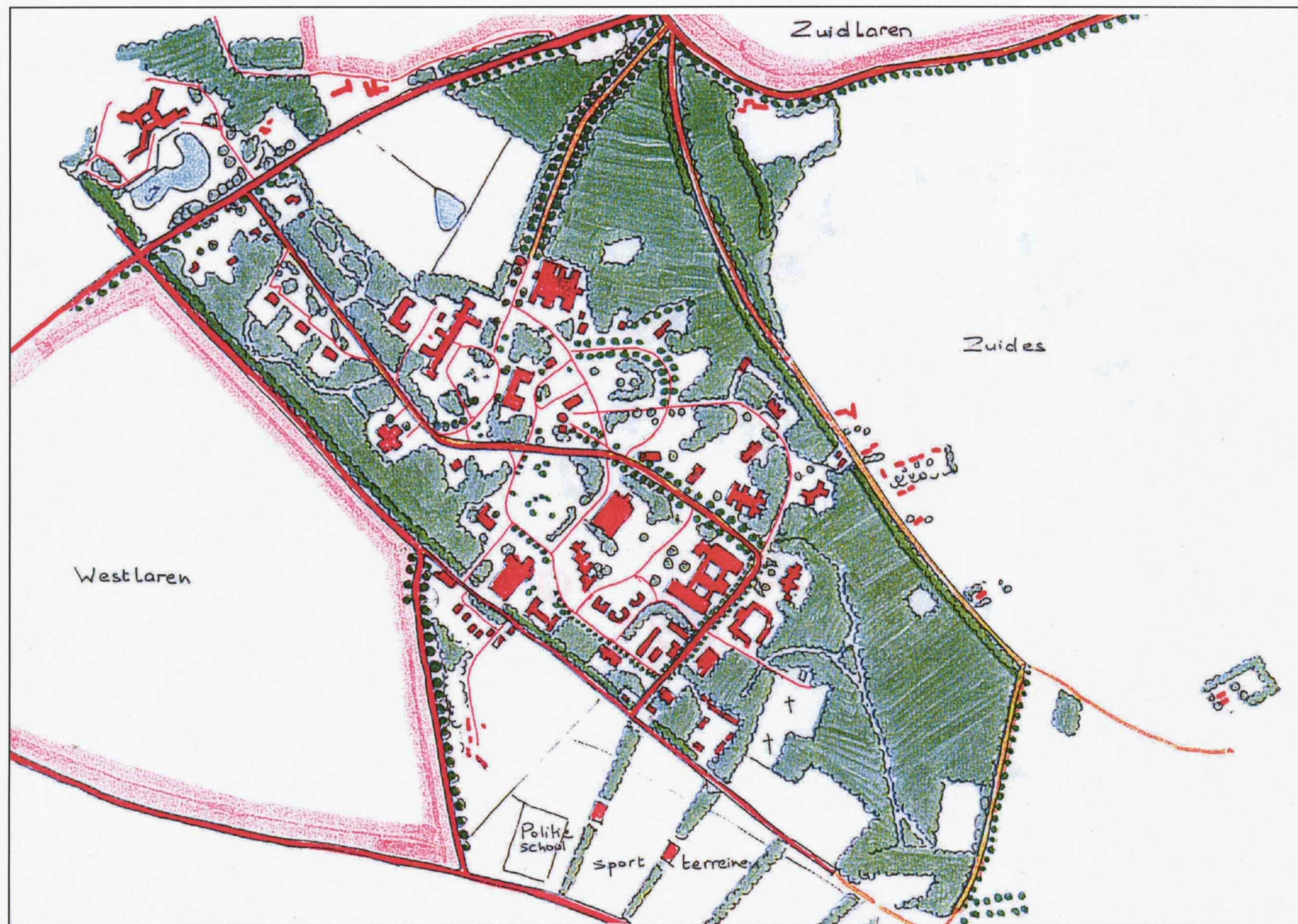
1. Historische situatie (1900).
2. Groenstructuur (1900).
3. Huidige groenstructuur.
4. Functiekaart.

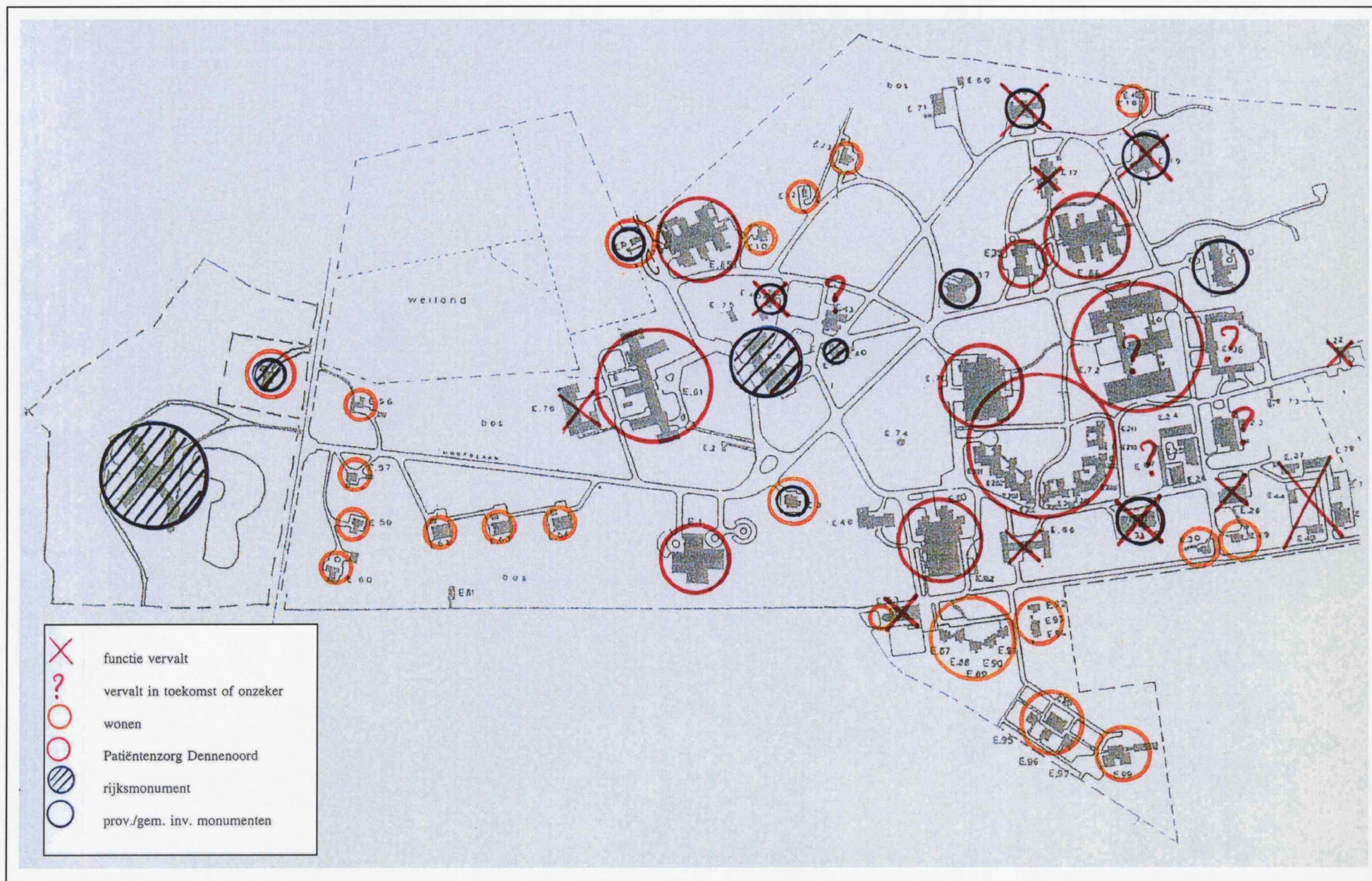
Kaart 1 Historische situatie (1900)

Kaart 2 Groenstructuur (1900)

Kaart 3 Huidige groenstructuur

Kaart 4 Functiekaart

